

Centraal Planbureau

Onzekere wereld

Nederlandse economie stabiel

CPB Policy Brief | 2016/03

**Raming
CEP 2016**

Samenvatting

Mondiaal zet het gematigde economisch herstel door, met een groei van de wereldeconomie van 2,9% dit jaar en 3,2% volgend jaar. De groei in de opkomende economieën vertraagt en voorlopende indicatoren wijzen op een wat afvlakkende groei in de VS. Het eurogebied groeit gestaag maar zeker niet overdadig, met 1,6% dit jaar en 1,7% volgend jaar. De voor Nederland relevante wereldhandel trekt geleidelijk aan naar 4,4% in 2017. De bepalende factoren in het prijzenbeeld zijn de recent aanhoudende daling van de grondstoffenprijzen en vooral de olieprijs, een belangrijke oorzaak van de lage inflatie in veel landen.

De onzekerheden in het internationale beeld zijn aanzienlijk en de risico's zijn overwegend neerwaarts. Financiële markten zijn nerveus door uiteenlopende onzekerheden. Aanhoudende volatiliteit op de financiële markten in reactie op de onzekerheden schaadt het investeringsklimaat. Een Brexit zou op termijn een negatief effect op de Europese en Nederlandse economie kunnen hebben, evenals het buiten werking stellen van het Schengen-verdrag in reactie op de voortdurende instroom van asielzoekers.

De Nederlandse economie herstelt zich gestaag maar niet uitbundig van de Grote Recessie en de eurocrisis, met een groei van 1,8% dit jaar en 2,0% volgend jaar. Onderliggend is de groei in beide jaren vergelijkbaar: de lagere gasproductie drukt de groei dit jaar met 0,2%. In beide jaren dragen alle bestedingscategorieën bij aan de groei. De consumptie groeit door een toename van het reëel beschikbaar inkomen, hogere werkgelegenheid, en de doorwerking van het 5 miljard-pakket. In beide jaren gaat de productiegroei gepaard met een toename van de werkgelegenheid die gedreven wordt door de groei van de marktsector. Het arbeidsaanbod neemt eveneens toe, maar wat minder dan de werkgelegenheid. Per saldo resulteert een daling van de werkloosheid naar 6,3% in 2017.

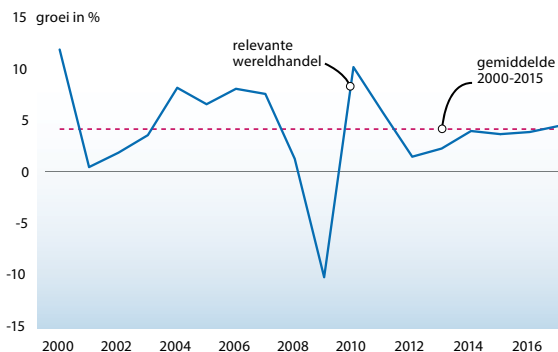
De koopkracht neemt dit jaar toe met 2,3% door de lage inflatie, de daardoor forse stijging van de reële lonen en de lastenverlichting in het 5 miljard-pakket. De koopkracht van werkenden stijgt relatief sterk. Volgend jaar verbetert de koopkracht van het mediane huishouden met 0,2%. Het 5 miljard-pakket valt weg als impuls voor de koopkracht en de reële loonstijging is kleiner dan dit jaar door de toenemende inflatie.

Als gevolg van aanhoudend gematigd economisch herstel daalt het overheidstekort van 1,9% bbp vorig jaar tot 1,7% bbp in 2016 en 1,2% bbp in 2017. Het aanhoudende herstel van de economie en de daling van de werkloosheid zorgen voor lagere uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Lagere gasbaten, zowel door lagere productie als door de lagere prijs, dempen de tekortvermindering. Het structurele overheidstekort verbetert in 2017 met 0,4% bbp. De begrotingsopdracht op basis van de Europees overeengekomen begrotingsregels komt voor 2017 naar verwachting op een vereiste verbetering van 0,6% bbp. De gecorrigeerde collectieve uitgaven overschrijden de maximale groei op basis van de Europese begrotingsregels

De belangrijkste conclusies uit de CEP-raming 2016

Gematigd herstel wereldeconomie

Voor Nederland relevante wereldhandel is in 2016 3,8%, versnelt naar 4,4% in 2017.

Depreciatie euro is vorig jaar gestopt.

Grondstoffenrijzen en vooral olieprijs zijn verder gedaald.

Mondiale economische groei 2,9% in 2016 en 3,2% in 2017. Groei in opkomende economieën vertraagt; geavanceerde economieën tonen bescheiden herstel.

Internationale onzekerheden

Een Brexit kan via het kanaal van de handel op termijn een negatief effect op de Europese en Nederlandse economie hebben.

Een toenemende instroom van asielzoekers kan tot gevolg hebben dat landen het Schengenverdrag buiten werking stellen, met een negatief effect op het Nederlandse bbp.

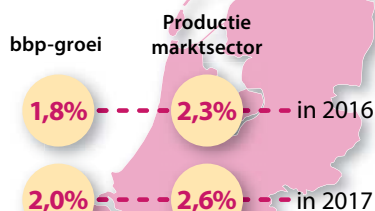
Financiële markten zijn nerveus door uiteenlopende onzekerheden.

Aanhoudende volatiliteit op de financiële markten schaadt het investeringsklimaat.

Nederlandse economie herstelt gestaag

In 2016 wordt een inflatie van 0,3% verwacht, in 2017 trekt dat aan tot 1,0%.

Asielzoekers

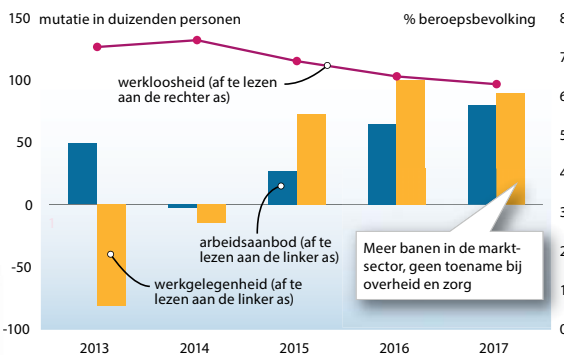

Grote maatschappelijke impact voor asielzoeker en ontvangende regio.

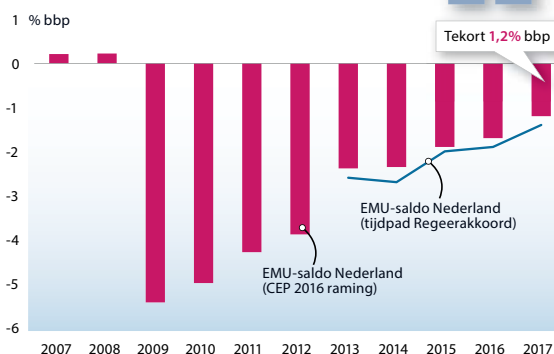

Extra kosten opvang asielzoekers ten opzichte van 2015: 0,5 miljard in 2016 en 0,7 miljard in 2017.

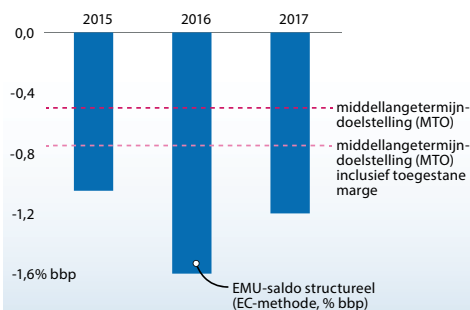
De werkloosheid daalt traag, naar 6,5% in 2016 en naar 6,3% in 2017.

Overheidstekort daalt verder

Europese begrotingsregels

De verbeteringen in het structureel saldo zijn minder dan de Europese doelstelling. De uitgaven komen boven de toegestane maxima.

Deze infographic is gebaseerd op de Raming CEP 2016 van het CPB. Voor de oorspronkelijke tekst, grafieken en de exacte gegevens zie: <http://www.cpb.nl/publicatie/raming-cep-2016>.

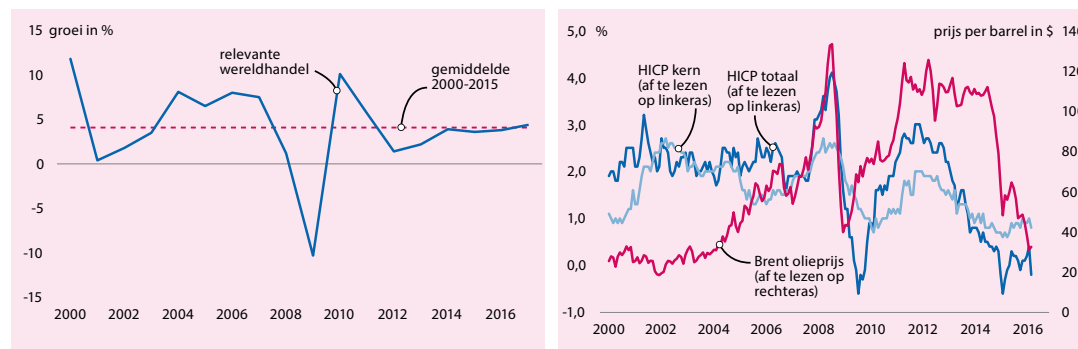
In de beschouwing wordt ingegaan op arrangementen die inkomen herverdelen over de levensloop. Een conclusie is dat het huidige beleid rond pensioenen en de eigen woning het spreiden van consumptie over de levensloop belemmert. Het maakt ook Nederland als geheel kwetsbaar. Aan de ene kant zijn er grote pensioenvermogens die blootstaan aan de risico's op de financiële markten, aan de andere kant hoge schulden in de vorm van hypotheek. Het aanpassen van deze arrangementen is complex; het vergt principiële keuzes in het pensioen- en fiscale stelsel en wordt bovendien begrensd door de (on)mogelijkheden in de uitvoering. Opties zijn de vereiste aflossing van de hypotheek te beperken tot 50% bij gelijke afbouw van de fiscale subsidie, en een vermindering van de pensioenopbouw mogelijk maken al dan niet in combinatie met verplichtingen rond de aflossing van de hypotheek.

1 De economie in 2016 en 2017

Mondiaal zet het gematigde economisch herstel ondanks de recente vertraging door, met een groei van de wereldeconomie van 2,9% dit jaar en 3,2% volgend jaar. De meest recente realisaties van de bbp-groei over het vierde kwartaal 2015 laten over de gehele linie een teleurstellend beeld zien. De mondiale groei is naar verwachting dit jaar nauwelijks hoger dan vorig jaar, terwijl de groei in dat jaar het laagst was sinds het crisisjaar 2009. De groei in de opkomende economieën vertraagt en voorlopende indicatoren laten voor economieën als China en Rusland op zijn best tentatief tekenen van voorzichtige stabilisatie zien. De geavanceerde economieën laten een bescheiden herstel zien, met de VS voorop. Voorlopende indicatoren wijzen op een afvlakkende groei in de VS en op een min of meer stabiele groei in het eurogebied. In de raming groeit het eurogebied gestaag maar zeker niet uitbundig, met 1,6% dit jaar en 1,7% volgend jaar.

De voor Nederland relevante wereldhandel laat een vergelijkbaar beeld zien (figuur 1 links), met een in historisch perspectief matige groei vorig jaar (3,6%) en dit jaar (3,8%). Vooral onder invloed van de gestaag doorzettende groei in de geavanceerde economieën is volgend jaar sprake van een lichte versnelling naar 4,4%, gelijk aan het gemiddelde sinds de eeuwwisseling. De onzekerheden in het internationale beeld zijn groot (zie kader).

Figuur 1 Matige groei relevante wereldhandel (links); lage olieprijs draagt bij aan lage inflatie eurogebied (rechts)

Bron: OESO, IMF, CPB ([link](#)).

De depreciatie van de euro is vorig jaar tot staan gekomen. De bepalende factoren in het prijzenbeeld zijn de recent aanhoudende daling van de grondstoffenprijzen en vooral de olieprijs.¹ De invoerprijs van brandstoffen in euro's zal daardoor dit jaar net als in 2015 fors dalen. Dit is een belangrijke oorzaak van de lage inflatie in het eurogebied. De inflatie in het eurogebied is al geruime tijd dalend en laag. Gecorrigeerd voor de prijsdalingen van energie en onverwerkte voedingsmiddelen is de inflatie sinds 2015 redelijk stabiel en laat zelfs een licht stijgende tendens zien (zie figuur 1 rechts). In de raming komt de inflatie in het eurogebied uit op 0,5% dit jaar. Volgend jaar neemt de inflatie toe naar 0,9%, onder andere door het verdwijnen van de doorwerking van de gedaalde olieprijsen. De (5-jaars) inflatieverwachting, een richtpunt in het monetaire beleid van de ECB, ligt momenteel rond de 1,5%.

Financiële markten zijn nerveus, en wereldwijd zijn de aandelenkoersen recentelijk gedaald onder invloed van de onzekerheid over de groei van opkomende economieën en met name van China, de sterk dalende olieprijs, en de onzekerheid over de mate waarin het monetaire beleid daar nog effectief op kan reageren. Vooral bankenaandelen hebben te lijden gehad en de *credit default swaps* voor banken lieten een stijging zien. Dit wijst op aanhoudende onzekerheid over de soliditeit van het bankwezen. Het monetaire beleid van centrale banken in de geavanceerde economieën blijft ruim. Zowel in Japan (februari), als in het eurogebied (december) is de depositorente verder verlaagd. In de VS werd de beleidsrente wel verhoogd in december, maar verdere stijging lijkt voorlopig niet waarschijnlijk. Het ruime monetaire beleid en de vlucht van beleggers naar *safe havens* gaan samen met historisch lage en in veel gevallen zelfs negatieve (korte) rentes.

Specifieke risico's uit de internationale omgeving zijn vooral neerwaarts. De volatiliteit op de financiële markten in reactie op de onzekerheid over de economische ontwikkeling in China, de olieprijs en het tempo van de normalisering van het monetaire beleid in de VS, vormt ook een risico. Aanhoudende volatiliteit schaadt het investeringsklimaat. Op 23 juni wordt in het Verenigd Koninkrijk een referendum over het EU-lidmaatschap gehouden. Een Brexit zou via het kanaal van de handel op termijn een negatief effect op de Europese en Nederlandse economie kunnen hebben. Daarnaast bestaat het risico dat landen in reactie op de toenemende instroom van asielzoekers uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika het Schengen-verdrag buiten werking stellen. Dit remt het vrije verkeer van personen en goederen binnen de EU met negatieve effecten voor de Nederlandse economie als gevolg.

1.1 De Nederlandse economie

De Nederlandse economie herstelt gestaag van de Grote Recessie en de eurocrisis, met een groei van 1,8% dit jaar en 2,0% volgend jaar. De economische ontwikkeling is niet uitbundig, maar er is wel sprake van inhaalgroei. In beide jaren groeit de Nederlandse economie bovendien sneller dan die van het eurogebied. Zoals reeds besproken, zijn de onzekerheden momenteel relatief groot en domineren met name in de internationale omgeving de negatieve risico's (zie kader). In figuur 2 (rechts) is de onzekerheid rond de puntschatting

¹ De raming van het buitenlandbeeld (wisselkoersen, olieprijs, rentes) is gebaseerd op realisaties die in de vierde week van 2016 beschikbaar zijn gekomen.

van de bbp-groei geïllustreerd met een zogenaamde *fan chart*, die de waarschijnlijkheid van de verschillende uitkomsten grafisch weergeeft.

Onzekere wereld

Begin van het jaar bleken financiële markten opnieuw bevangen door onrust. Wereldwijd zijn aandelen in waarde gedaald en weer gedeeltelijk hersteld. Vooral olieproducenten, mijnbouwbedrijven en Europese banken hebben waarde verloren. De onrust lijkt te worden ingegeven door een veelheid aan onzekerheden: onzekerheid rond de groeivoorzichten in de Verenigde Staten, Europa, Japan en China; onzekerheid rond de olieprijsontwikkeling en de gevolgen voor de wereldeconomie ingeval de huidige laagte van de olieprijs langere tijd aanhoudt; onzekerheid rond een mogelijk Brexit; en onzekerheid rond het vermogen van het financiële systeem in Europa om nieuwe schokken op te vangen. Daarnaast is er beleidsonzekerheid over het wisselkoersbeleid in China, de normalisering van monetair beleid in de Verenigde Staten en de voortgaande kwantitatieve verruiming in het eurogebied en Japan. Lang niet al deze zorgen zijn nieuw, maar eind vorig jaar was de stemming positiever.

Feit is dat de groeicijfers in het laatste kwartaal van 2015 in het algemeen lager zijn uitgevallen dan verwacht en dat de vooruitzichten voor opkomende economieën verder zijn verzwakt. Dit was voor de OESO aanleiding om in februari de groeiprojecties (opnieuw) te verlagen en de nadruk op neerwaartse risico's te vergroten. Ook de CEP-raming van de relevante wereldhandel in 2016 is lager dan de decemberraming (3,8% om 4,3%), waarbij we voor 2017 uitgaan van een herstel naar 4,4%. Daarnaast is de raming van het wereld-bbp lager dan in de vorige raming, vooral door somberdere vooruitzichten in opkomende economieën (met uitzondering van China).

Wat zijn de gevolgen voor de Nederlandse economie als een groot aantal ontwikkelde landen en China hun binnenlandse bestedingen – consumptie van duurzame goederen en investeringen – uitstellen? Stel dat de bestedingen in de grote ontwikkelde landen met 1% bbp dalen – zoals in een typische recessie gebeurt – en in China met 2% bbp (a).

De groei in Nederland wordt hierdoor met 0,2% in 2016 en 0,5% in 2017 geraakt. Vooral de uitvoer neemt sterk af onder invloed van een daling van de relevante wereldhandel. In 2017 worden ook de consumptie en investeringen geraakt. De internationale vraaguitval leidt tot dalende concurrentenprijzen en invoerprijzen in 2017 met ongeveer 1%. Als gevolg hiervan komt ook de inflatie in Nederland lager uit.

Onzekerheidsvariant

	2016	2017
	mutaties per jaar	
Relevante wereldhandel	-0,9	-1,4
Concurrentenprijs	-0,1	-1,0
Prijspeil goederenimport	-0,2	-1,1
Bruto binnenlands product	-0,2	-0,5
Consumptie huishoudens	0,0	-0,2
Investeringen (inclusief voorraden)	0,0	-1,5
Uitvoer van goederen en diensten	-0,7	-1,2
Import van goederen en diensten	-0,5	-1,2
Inflatie	-0,1	-0,5
Werkgelegenheid (uren)	-0,1	-0,3
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	0,1	0,3
EMU-saldo (%bbp)	-0,1	-0,3

(a) IMF, 2009. World Economic Outlook: Crisis and Recovery, International Monetary Fund, Washington D.C. ([link](#))

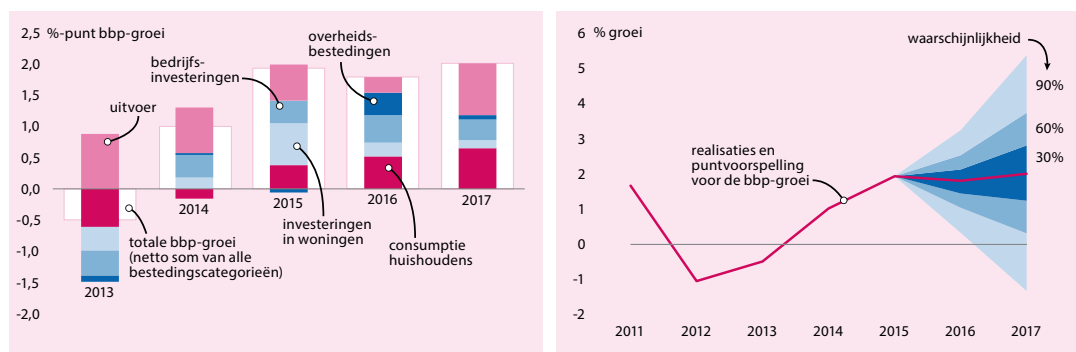
De langjarige groei is de afgelopen 45 jaar gemiddeld 3,5% geweest. De groei in een gemiddelde recessieperiode (vijf periodes sinds 1970 geïdentificeerd door het IMF) is 2,5%.

Zowel dit jaar als volgend jaar dragen alle bestedingscategorieën bij aan de groei (figuur 2 links). De bijdrage van de binnenlandse bestedingen aan de groei is dit jaar, evenals vorig jaar, groter dan die van de uitvoer. De bijdrage van de uitvoer blijft met name achter door de lagere gasproductie; er wordt meer gas geïmporteerd en minder geëxporteerd.

Volgend jaar neemt de bijdrage van de binnenlandse bestedingen af, doordat de groei van de investeringen en van de overheidsbestedingen wat lager is. De groei van de uitvoer neemt bovendien volgend jaar toe naar 4,1% omdat de wereldhandel wat versnelt en het dempende effect van de lagere gasproductie op de uitvoer wegvalt.

De consumptie groeit dit jaar met 1,6% en met 2,0% in 2017. Dit jaar groeit het reëel beschikbaar inkomen door stijgende reële contractlonen, de toenemende werkgelegenheid en het 5 miljard-pakket. Ook de beperkte daling van de gemiddelde pensioenpremie door de verlaging van de opbouw heeft dit jaar een positief effect. Een deel van het extra inkomen wordt gespaard. In 2017 ijlt het positieve effect van het 5 miljard-pakket na en steunt ook de groei van de werkgelegenheid de consumptie. De aantrekkende woningmarkt ondersteunt volgend jaar de groei van de consumptie door positieve vermogenseffecten. Daartegenover staat volgend jaar een toename van de pensioenpremies in reactie op de daling van zowel rente als aandelenkoersen. In beide jaren is er niet of nauwelijks sprake van indexering van de pensioenen.

Figuur 2 Alle bestedingscategorieën (a) dragen bij aan de groei (links), onzekerheid rond de groeiraming (rechts)

(a) De bijdrage van de overheidsbestedingen aan de bbp-groei betreft alleen de directe bestedingseffecten van de uitgaven via consumptie en investeringen van de overheid. De effecten van andere overheidsuitgaven, waaronder inkomensoverdrachten en subsidies, kunnen een bijdrage aan de groei hebben via de bestedingen van huishoudens en bedrijven. Dit laatste geldt ook voor belastingen.

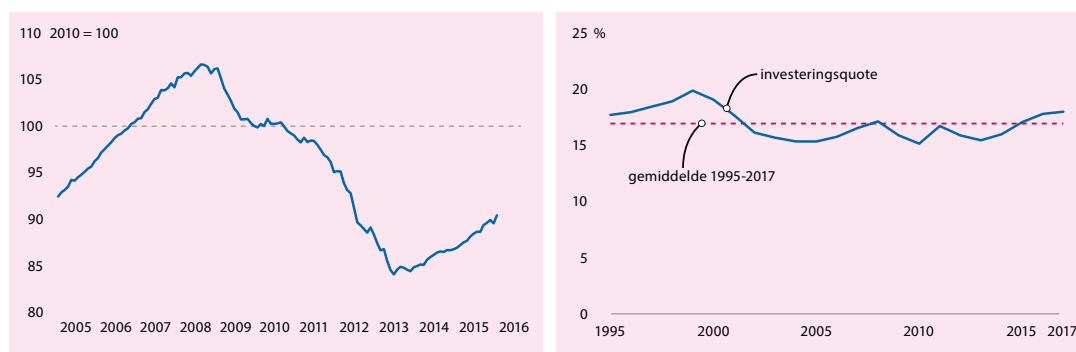
Bron: CBS, eigen berekeningen ([link](#)).

Het herstel op de woningmarkt, dat in 2014 is ingezet, duurt voort. In de raming neemt het tempo van de huizenprijsstijging in 2016 en 2017 nog iets toe (figuur 3 links). Doordat de markt minder ruim wordt, neemt de kans op prijsstijgingen geleidelijk toe. De groei van het aantal transacties van bestaande koopwoningen zal zich na de piek in de afgelopen jaren gematigder voortzetten. Door inhaalvraag en doordat het aantal koopwoningen is toegenomen, kan het aantal transacties nog iets verder stijgen ten opzichte van het pre-crisisniveau. Dit jaar groeien woninginvesteringen met bijna 8%, deels als gevolg van overloop van de hoge investeringen vorig jaar. Volgend jaar vlakken de investeringen af naar

4%. De trend in verleende bouwvergunningen en de verkoop van nieuwbouwwoningen blijft positief.

De investeringen nemen dit jaar fors toe met 6% nadat ze vorig jaar ook al sterk waren toegenomen met 7,2%. Deels is dat het gevolg van de oplopende bezettingsgraad in de afgelopen jaren. Daarnaast worden de lage grondstoffen- en energieprijzen op korte termijn niet volledig doorberekend in de afzetprijzen, waardoor de winstgevendheid van bedrijven verbetert en de mogelijkheid om te investeren toeneemt. Verder zorgen de lage financieringskosten door de lage rente voor een extra impuls. Door de meer dan gemiddelde groei van de investeringen in 2015 en 2016 komt de investeringsquote in de loop van 2016 alweer boven het langjarig gemiddelde uit (figuur 3 rechts). Het investeringsniveau is daarmee toereikend om de productiecapaciteit in lijn te houden met de vraag. De noodzaak tot het nog verder verhogen van de productiecapaciteit is daarmee beperkter, waardoor de groei van de investeringen voor 2017 afvlakt naar 4,2%.

Figuur 3 Herstel huizenprijzen zet door (links); investeringsquote boven langjarig gemiddelde (rechts)

Bron: eigen bewerking cijfers CBS ([link](#)).

De groei van de productie wordt bijna geheel gerealiseerd in de marktsector. Het besluit om de gaswinning in het Groningenveld te beperken tot 27 mld m³ remt de groei dit jaar met 0,2%-punt. De productie in de zorg levert zowel dit als volgend jaar weer een positieve bijdrage aan de totale productie.

1.2 Arbeidsmarkt

De toename van de productie gaat gepaard met een toename van de werkgelegenheid in de marktsector van 1,4% in 2016 en 1,2% in 2017. Doordat de vraag naar arbeid vertraagd reageert op de productie is de groei van de werkgelegenheid in de marktsector volgend jaar wat lager dan dit jaar. Dit jaar is sprake van werkgelegenheidsgroei in de marktsector en bij de overheid. De stijging in 2017 wordt geheel veroorzaakt door toenemende werkgelegenheid in de markt. De lichte stijging van de werkgelegenheid in de zorg wordt dan gecompenseerd door een dalende werkgelegenheid bij de overheid. Tegelijkertijd neemt het arbeidsaanbod in beide jaren toe, zowel door trendmatige als door beleidsmatige factoren. Trendmatig neemt de participatie van vrouwen en vijftigplussers toe.

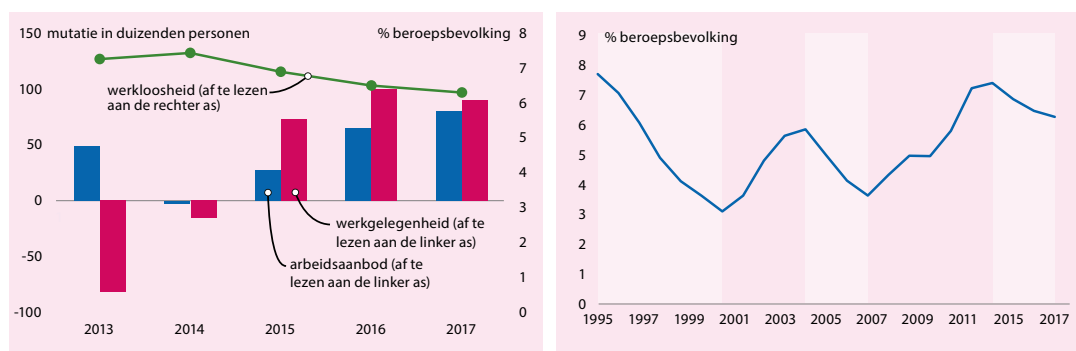
Tabel 1 Kerngegevens voor Nederland, 2012-2017

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
mutaties per jaar in %						
Internationale economie						
Relevant wereldhandelsvolume goederen en diensten	1,4	2,2	3,9	3,6	3,8	4,4
Concurrentenprijs (a)	5,3	-3,2	-1,3	6,2	-1,3	0,2
Olieprijs (dollars per vat)	111,7	108,7	99,0	52,5	31,7	37,7
Eurokoers (dollar per euro)	1,28	1,33	1,33	1,11	1,09	1,09
Lange rente Nederland (niveau in %)	1,9	2,0	1,5	0,7	0,6	0,6
Volume bbp en bestedingen						
Bruto binnenlands product (bbp, economische groei)	-1,1	-0,5	1,0	1,9	1,8	2,0
Consumptie huishoudens	-1,2	-1,4	0,0	1,6	1,6	2,0
Consumptie overheid	-1,3	0,1	0,3	-0,3	2,0	0,2
Investerings (inclusief voorraden)	-6,2	-5,3	2,7	7,2	6,0	4,2
Uitvoer van goederen en diensten	3,8	2,1	4,0	4,2	3,6	4,1
Invoer van goederen en diensten	2,7	0,9	4,0	4,9	5,0	4,5
Prijzen, lonen en koopkracht						
Prijs bruto binnenlands product	1,4	1,4	0,8	0,5	1,1	0,9
Uitvoerprijs goederen en diensten, exclusief energie	1,2	0,5	-0,7	0,7	-0,8	0,5
Prijs goedereninvoer	3,2	-1,6	-3,1	-5,5	-7,3	1,8
Inflatie, geharmoniseerde consumentenprijsindex (hicp)	2,8	2,6	0,3	0,2	0,3	1,0
Contractloon marktsector (d)	1,6	1,2	1,0	1,2	1,5	1,7
Koopkracht, statisch, mediaan alle huishoudens	-1,9	-1,3	1,4	1,0	2,3	0,2
Arbeidsmarkt						
Beroepsbevolking	1,5	0,8	-0,4	0,4	0,3	1,2
Werkzame beroepsbevolking	0,6	-0,8	-0,6	1,0	0,7	1,5
Werkloze beroepsbevolking (in duizend personen)	516	647	660	614	580	570
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	5,8	7,3	7,4	6,9	6,5	6,3
Marktsector (b)						
Productie	-1,2	-1,2	1,9	2,7	2,3	2,6
Arbeidsproductiviteit (per uur) (d)	-0,1	-0,2	1,4	1,3	0,8	1,4
Werkgelegenheid (in uren) (d)	-1,2	-0,9	0,5	1,4	1,4	1,2
Loonvoet (per uur) (d)	2,9	1,3	1,7	1,3	2,2	2,1
Arbeidsinkomensquote (niveau in %)	78,5	79,6	79,2	77,7	77,8	78,2
Overig						
Individuele spaarquote (in % beschikbaar inkomen) (c)	-0,8	-0,4	0,8	0,9	2,2	1,6
Saldo lopende rekening (niveau in % bbp)	10,2	11,0	10,6	11,1	11,1	10,5
niveau in % bbp						
Collectieve sector						
EMU-saldo	-3,9	-2,4	-2,4	-1,9	-1,7	-1,2
EMU-schuld (ultimo jaar)	66,4	67,9	68,2	66,3	65,4	64,1
Collectieve lasten	36,0	36,6	37,5	37,5	37,5	37,7
(a) Goederen en diensten, exclusief grond- en brandstoffen.						
(b) Bedrijven exclusief zorg, delfstoffenwinning en onroerendgoedsector.						
(c) Niveau; beschikbaar gezinsinkomen is inclusief collectieve besparingen.						
(d) Het CPB gebruikt met ingang van het <i>CEP 2016</i> gewerkte uren in plaats van arbeidsjaren als maatstaf voor de input van arbeid. Dit heeft gevolgen voor de cijfers over loonvoeten en werkgelegenheid. Bij de publicatie van het <i>CEP 2016</i> op maandag 21 maart a.s. verschijnt hierover een CPB Achtergronddocument met meer toelichting.						

Beleid dat bijdraagt aan de groei van het arbeidsaanbod, is met name de lastenverlichting in het 5 miljard-pakket en de stijging van de AOW-leeftijd. De verhoogde instroom van asielzoekers heeft in 2016 en 2017 nog nauwelijks effect op het arbeidsaanbod, omdat statushouders in eerste instantie bezig zijn met integreren alvorens toe te treden tot de arbeidsmarkt.

Per saldo is de toename van de werkgelegenheid net groot genoeg om het extra arbeidsaanbod te absorberen (figuur 4 links). De werkloosheid daalt daardoor dit jaar naar 6,5% en volgend jaar verder naar 6,3%. Deze afname is traag in vergelijking met het tempo in eerdere perioden van dalende werkloosheid (figuur 4 rechts), toen de afname van de werkloosheid gemiddeld op 0,5% tot 1,0%-punt per jaar lag. Een verklaring daarvoor is dat de werkgelegenheid bij de overheid en vooral in de zorg nu niet of nauwelijks toeneemt.

Figuur 4 Werkgelegenheid markt stijgt net voldoende om arbeidsaanbod te absorberen (links), daling werkloosheid traag vergeleken bij eerdere dalingen (rechts)

Bron: CBS, eigen berekeningen ([link](#)).

1.3 Lonen, prijzen en koopkracht

De ontwikkeling van de inflatie (hicp) wordt dit jaar sterk bepaald door de gedaalde olie- en invoerprijzen, en komt daardoor op 0,3%. Volgend jaar stijgt de inflatie naar 1,0% omdat de olie- en invoerprijzen dan een positief in plaats van een negatief effect hebben. De ontwikkeling van de huren heeft in beide jaren een beperkt opwaarts effect op de inflatie van 0,1%-punt.

De contractloonontwikkeling in de marktsector ligt dit jaar op 1,5% en neemt volgend jaar iets toe naar 1,7% door een wat gunstigere situatie op de arbeidsmarkt en een toegenomen loonruimte bij bedrijven door een stijging van de winsten in de afgelopen jaren. De hogere contractlonen in de marktsector gaan in beide jaren gepaard met een incidentele loonstijging van 0,5%. De ontwikkeling van de contractlonen, incidentele lonen en sociale lasten leidt tot een (reële) loonvoetontwikkeling die ongeveer in lijn is met de arbeidsproductiviteitsgroei. De arbeidsinkomensquote blijft dan ook in beide jaren vrij constant.

De invloed van de verder dalende energieprijzen op de inflatie vertaalt zich dit jaar nauwelijks in lagere contractlonen, omdat die voor bijna de helft van de werknemers al vastliggen. Daarmee ontstaat dit jaar vanuit de reële loonstijging van 0,9% een positieve

impuls op de koopkracht en verbetert de mediane statische koopkracht met 2,3% (tabel 2). Ook de maatregelen in het 5 miljard-pakket, met onder andere intensiveringen van de arbeidskorting, de kindregelingen, de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de ouderenkorting onder de inkomensgrens van 36.000 euro, hebben een positief effect op de koopkracht in 2016. Ongunstig voor de koopkracht is onder andere het afschaffen van de ouderentoeslag in box 3, de lagere ouderenkorting boven de inkomensgrens van 36.000 euro en het verhogen van het lage IAB-tarief voor ouderen en zelfstandigen. In 2017 is sprake van een beperktere toename van de mediane statische koopkracht (met 0,2%). Werkenden zien hun koopkracht toenemen door een reële loonstijging van 0,6%. Werkenden hebben verder onder andere voordeel van de intensivering van de arbeidskorting. Bij huishoudens met een laag inkomen, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden treedt koopkrachtverlies op in 2017. Pensioenen worden volgend jaar nauwelijks geïndexeerd. Ongunstig voor de koopkracht van deze groepen is onder andere de verlaging van de (maximale) algemene heffingskorting, de beperking van de zorg- en huurtoeslag en het verlagen van de ouderenkorting onder de inkomensgrens van 36.000 euro. Traditioneel wordt vóór de verzending van de begrotingsstukken het koopkrachtbeeld voor het komende jaar gezien.

Tabel 2 Koopkrachtmutaties 2016 en 2017

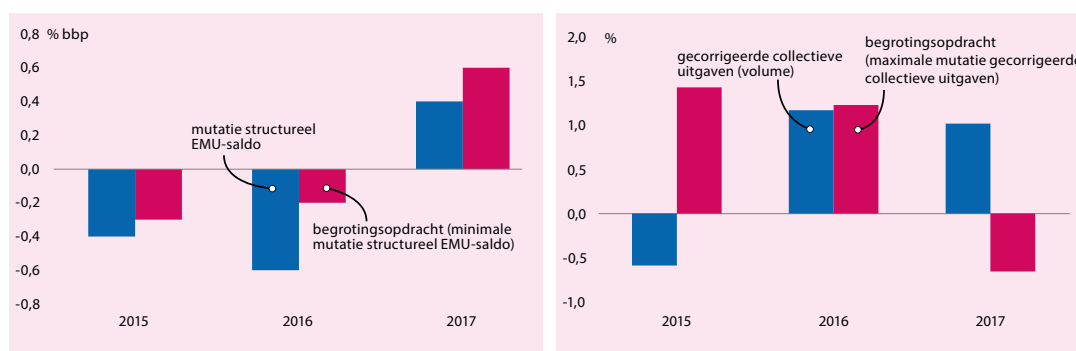
	2016	2017	
	mediaan koopkrachtmutatie in % (a)		omvang in % totaal (b)
Inkomensniveau (c)			
< 175% wml	1,5	-1,1	36
175 - 350% wml	2,9	0,3	39
350-500% wml	3,0	0,7	15
> 500% wml	2,3	0,8	10
Inkomensbron (d)			
Werkenden (e)	3,4	0,6	63
Uitkeringsgerechtigden	1,1	-1,0	10
Gepensioneerden	1,1	-1,3	25
Huishoudtype			
Tweeverdieners	2,8	0,4	52
Alleenstaanden	1,7	-0,4	42
Alleenverdieners	1,7	-0,2	6
Gezinssamenstelling (f)			
Met kinderen	3,5	0,7	26
Zonder kinderen	2,8	0,4	49
Alle huishoudens	2,3	0,2	100

(a) Statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties.
(b) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2016.
(c) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2016 ongeveer 19.800 euro.
(d) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.
(e) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.
(f) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

1.4 Overheidsfinanciën

Als gevolg van het aanhoudende gematigd economisch herstel daalt het overheidstekort van 1,9% bbp vorig jaar tot 1,7% bbp in 2016 en 1,2% bbp in 2017. In 2016 wordt het effect van de oploep van de tekortreducerende maatregelen van het regeerakkoord Rutte-Asscher geneutraliseerd door het expansieve effect van het 5 miljard-pakket en extra kosten van 0,5 mld euro voor opvang asielzoekers. In 2017 bedragen de extra kosten voor asielopvang 0,7 mld euro ten opzichte van 2015. Conform de bevolkingsprognose van het CBS is gerekend met een totale instroom (eerste asielverzoeken en na-reizigers) van respectievelijk 85.000 en 70.000 asielzoekers voor dit en volgend jaar. Het aanhoudende herstel van de economie en de daling van de werkloosheid zorgen voor hogere belastingontvangsten en lagere werkloosheidsuitkeringen. Lagere gasbaten, zowel door lagere productie als door de lagere prijs, dempen de tekortvermindering. Daar staat tegenover dat de Nederlandse korting op de EU-afracht met terugwerkende kracht binnenkomt als gevolg van de ratificatie van het Eigen Middelenbesluit (de manier waarop de begroting van de EU wordt gefinancierd). Dit effect valt weg in 2017. Door de gematigde uitgavenontwikkeling is er desondanks in 2017 sprake van een verdere vermindering van het tekort. De reële zorguitgaven blijven net achter bij de toename van het bbp-volume; die voor sociale zekerheid, onderwijs en veiligheid blijven duidelijk achter. De vermindering van het tekort in 2017 spoort met de daling die al zichtbaar was in de doorrekening van het Regeerakkoord van het kabinet Rutte-Asscher.²

Figuur 5 Het structurele saldo (links), de uitgavenregel (rechts) en Europese begrotingsopdracht

Bron: CBS, eigen berekeningen ([link](#)).

De begrotingsopdracht voor het structurele saldo op basis van de Europees overeengekomen begrotingsregels komt voor 2017 naar verwachting op een vereiste verbetering van 0,6% bbp (figuur 5 links).³ De verbetering van het structurele overheidstekort komt bij de huidige beleidsuitgangspunten op 0,4% bbp. De gecorrigeerde collectieve uitgaven overschrijden de maximale groei op basis van de Europese begrotingsregels (figuur 5 rechts).

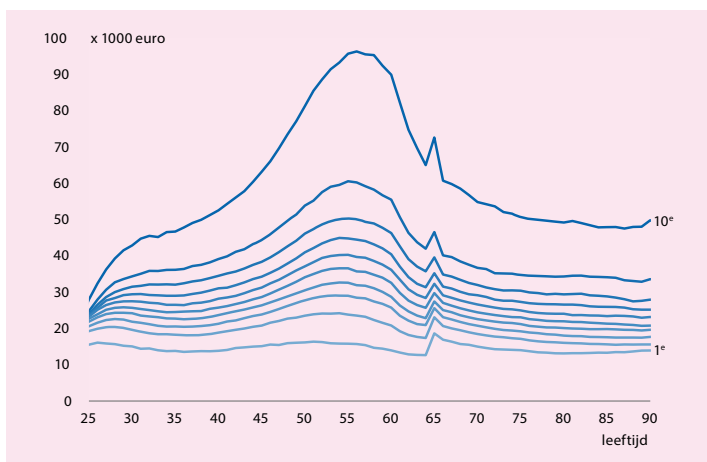
² In de doorrekening van het Regeerakkoord nam het tekort van 2016 op 2017 af met 0,5%-punt bbp. Zie Actualisatie Nederlandse Economie tot 2017 (verwerking Regeerakkoord), CPB Notitie 29-11-2012 ([link](#)).

³ De omvang van de begrotingsopdracht is afhankelijk van het structurele saldo, de output gap en de overheidsschuld in het voorgaande jaar. Het geraamde structurele saldo in 2016 is -1,6% bbp, bij een beperkte negatieve output gap (EC-methode) en overheidsschuld van meer dan 60% bbp. Dit impliceert een begrotingsopdracht van meer dan 0,5% bbp. Zie Annex 2 in Europese Commissie, 2015, Making the best use of the flexibility within the existing rules of the Stability and Growth Pact, Communication (2015)12. ([link](#)). De Commissie past dan 0,6% bbp toe als begrotingsopdracht.

2 Beschouwing

Eten moet je je hele leven, geld verdienen doe je maar voor een deel daarvan. Om hun consumptie enigszins gelijkmatig te kunnen spreiden over hun leven, vormen Nederlanders tijdens hun werkzame leven, doorgaans tot aan hun pensioen, op verschillende manieren vermogen. De belangrijkste hiervan zijn zelf sparen en/of beleggen; pensioenpremie afdragen en een pensioen opbouwen; en, voor een belangrijk deel via aflossing van de hypotheek, schuldvrij eigenwoningbezitter worden. Hierbij heeft de overheid een flinke vinger in de pap, maar bij de pensioenen spelen ook de sociale partners een belangrijke rol. Bij de pensioenopbouw is het merendeel van de werknemers de facto zelfs verplicht aan een pensioenregeling mee te doen. Bij de eigen woning gaat het vooral om sterke fiscale prikkels tot zowel aankoop van een woning, via de hypotheekrenteaftrek, als de aflossing van de hypotheek, via een beperking van de duur van deze aftrek. De wens om mensen tegen kortzichtigheid te beschermen en (mogelijke) positieve effecten van eigenwoningbezit op de omgeving waren de belangrijkste drijfveren voor dit type overheidsingrijpen.

Figuur 6 Voor huishoudsituatie gecorrigeerde bruto levensinkomens per inkomensdecil

Bron: Herverdeling in een levensloopperspectief, Technisch achtergronddocument bij CPB Policy Brief 2015/6 ([link](#))

Het is de vraag of de manier waarop deze sturing in de praktijk uitpakt, optimaal is. Veel huishoudens, en dan vooral die in de hogere inkomenscategorieën, zijn op jonge leeftijd een aanzienlijk deel van hun inkomen kwijt aan pensioenpremies en hun hypotheek. Deze timing lijkt onhandig in het licht van de verwachte stijging in hun toekomstige inkomen en de kosten van kinderen die vooral bij jongeren (zeg dertigers en veertigers) voor minder individuele consumptiemogelijkheden zorgen.⁴ Hier wrekt zich dat lenen tegen – onzeker – toekomstig inkomen lastig is.

Figuur 6 geeft voor elk inkomensdecil (ingedeeld naar gecumuleerd inkomen over het leven) een beeld van de gecombineerde invloed van deze factoren. De figuur laat zien dat,

⁴ In een recente publicatie van Netspar wordt ook deze problematiek aan de orde gesteld. Zie Netspar, 2016, De routekaart naar een meer integrale benadering van wonen, zorg en pensioen, Netspar Occasional paper 01/2016.

met name bij de groepen met een hoog levensinkomen, vijftigers een hoger gestandaardiseerd (voor huishoudgrootte en -samenstelling gecorrigeerd) inkomen⁵ hebben dan dertigers en veertigers.

Ook de kosten van de eigen woning drukken vooral op jonge leeftijd de overige bestedingen van huishoudens. Tabel 3 maakt dit inzichtelijk met behulp van data uit het CBS-Budgetonderzoek. De verhouding tussen de hypotheeklasten⁶ en het besteedbaar inkomen van huishoudens is vooral hoog bij de (relatief) jongere leeftijdsgroepen.⁷ Bij 55-plussers zijn de lasten in verhouding tot het besteedbaar inkomen aanzienlijk lager dan bij de jongere groepen.⁸ Dit geldt voor elk inkomensniveau.

Tabel 3 Verhouding tussen hypotheeklasten en besteedbaar inkomen bij eigenaar-bewoners voor verschillende leeftijds- en inkomensgroepen in 2013 (in %)

Inkomensgroep	1e t/m 6e deciel	7e en 8e deciel	9e en 10e deciel
Leeftijd kostwinner			
< 35 jaar	32	27	24
35-44 jaar	34	27	25
45-54 jaar	32	21	17
55-64 jaar	23	17	12
65-plus	15	8	9

Bron: CBS-Budgetonderzoek en eigen berekeningen

Het 'naar voren' halen van consumptiemogelijkheden kan welvaartsverhogend zijn, want de extra waarde van consumptie neemt af naarmate je er meer van hebt. De vraag is dan of zo'n verschuiving mogelijk gemaakt zou kunnen worden door een verandering in de wijze waarop de overheid nu de pensioenopbouw en het eigenwoningbezit dirigeert. Door meer keuzevrijheid te bieden in de mate waarin men spaart voor de oude dag en/of in het tijdpad hiervan, zou immers een betere aansluiting kunnen worden bereikt met de individuele preferenties. Bovengenoemde sterke vormen van overheidssturing die mensen tegen zichzelf proberen te beschermen, lijken bovendien minder noodzakelijk bij de hogere inkomensgroepen, waar deze regelingen het meest knellend zijn. Het betreft meestal beter opgeleide en geïnformeerde personen voor wie de noodzaak van overheidssturing kleiner zou kunnen zijn, omdat men beter in staat is zelf de beslissingen te overzien. Ook gaat het om personen met een inkomen dat ver boven het minimumniveau ligt, zodat een zekere, al dan niet weloverwogen, terugval in inkomen in termen van armoedekans minder extreme gevolgen zal hebben. Het nadeel van de dwingende overheidssturing zou dus groter kunnen zijn dan het voordeel van de bescherming die deze biedt.

⁵ Standaardisatie van het inkomen is een veel gebruikte techniek die ertoe dient om bij het meten van de welvaartspositie of levensstandaard naast het inkomen ook rekening te houden met de huishoudsituatie. Bij deze berekening wordt het totale huishoudinkomen gedeeld door een factor die, rekening houdend met schaaffecten, de vermindering van individuele consumptiemogelijkheden weergeeft als sprake is van een meerpersoonshuishouden.

⁶ De hypotheeklasten zijn hier gedefinieerd als de som van (bruto) rentebetalingen, aflossingen, spaarpremie en premie overlijdensrisicoverzekering.

⁷ Wel biedt hypotheekfinanciering de mogelijkheid om over de levensloop een vlak(ke) patroon van woonconsumptie te realiseren.

⁸ De gepresenteerde ratio's betreffen een cross-sectiemeting en hoeven dus niet noodzakelijkerwijs overeen te komen met het verloop van de kosten over de levensloop van individuele huishoudens.

Met welke (fiscale) maatregelen kan een verschuiving van consumptiemogelijkheden van 'oud naar jong' worden bereikt? Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden, elk met eigen voor- en nadelen. Naast de verschuiving over de levensloop is namelijk meestal ook sprake andere effecten.

Een eerste invalshoek is het pensioenstelsel. Daarbij kan gedacht worden aan meer keuzevrijheid rond de pensioenambitie, het paternalistische element wordt dan wat teruggeschroefd. Door de omvang van de veelal verplichte tweede pijler pensioen te verkleinen ten faveure van de vrijwillige derde pijler, krijgen burgers meer vrijheid hun consumptie en vermogen over de levensloop te plannen zonder dat de ambitie als zodanig door de overheid wordt ingeperkt. De verplichting pensioen op te bouwen kan op een lager niveau worden afgetopt dan de huidige 100.000 euro, maar je zou ook meer keuzevrijheid over het gehele pensioengebouw kunnen creëren door meer gebruik te maken van ja/nee, tenzij-regelingen. Ook aan de uitkeringskant kan meer flexibiliteit worden geboden door bijvoorbeeld de mogelijkheid te scheppen tot enige uitkering ineens, zoals ook in landen als Denemarken is toegestaan. Deze middelen kunnen dan aan het aflossen van schulden of hypotheek worden besteed. Een laatste aspect is de pensioenpremie zelf. Op dit moment kennen de meeste pensioenfondsen een vlakke premie en een vlakke opbouw van rechten, ook al rendeert de inleg van jongeren langer. Als je de opbouw over de levensloop gelijk houdt, kan de premie op jongere leeftijd lager zijn. Een belangrijke keerzijde van deze benadering is een nog sterker stijgend loonkostenprofiel voor oudere werknemers⁹, een groep werknemers die nu al gekenmerkt wordt door een hogere kans op (langdurige) werkloosheid. Een ander effect is dat de verschuiving van de premieplicht naar achteren in de levensloop ook een verschuiving van de premielast van de lagere naar de hogere inkomensgroepen met zich meebrengt en dus nivellerend uitwerkt. Of dat een voor- of nadeel is, hangt af van de preferenties rond de inkomensverdeling.

Een tweede invalshoek is de fiscale behandeling van de eigen woning als vermogenscomponent. Op dit moment wordt het financiële vermogen belast in box 3, terwijl de eigen woning een plek heeft in box 1. De betaalde hypotheekrente mag worden afgetrokken tegen maximaal 50,5% (in 2016), over het bezit van de woning wordt een eigenwoningforfait geheven. Huizenbezitters zonder hypotheek genieten geen aftrek, maar worden ook niet aangeslagen voor het eigenwoningforfait. Het inkomen uit dit vermogen blijft onbelast. De kans om in de tweede categorie te belanden neemt toe over de levensloop. Bovendien gaan mensen naarmate ze ouder worden, in duurdere huizen wonen. Met een overheveling van de eigen woning en hypotheek naar box 3, waarbij ook een positief saldo van de WOZ-waarde en de hypotheek tot de belastinggrondslag behoort, wordt een verschuiving van belastingen naar later in de levensloop bereikt¹⁰, zeker als de opbrengst van deze manoeuvre wordt benut voor een algehele lastenverlichting. Deze maatregel is ook vanuit een ander oogpunt te overwegen; de verschillende vormen van vermogen worden dan zo gelijk mogelijk behandeld, de bevoordeling van vreemd vermogen wordt tenietgedaan; de

⁹ Werkgevers betalen een groot deel van de pensioenpremie.

¹⁰ Voor een gemiddelde eigenwoningbezitter van boven de 55 jaar met een afgeloste hypotheek, die nu in box 1 dankzij het wetsvoorstel Hillen belastingvrijstelling over de eigen woning geniet, brengt deze maatregel in 2016 circa 3500 euro aan lastenverzwaring met zich mee. De gemiddelde waarde van de eigen woning is voor deze groep namelijk circa 300.000 euro wat bij een vermogensrendementsheffing van 1,2% tot dit bedrag aan extra heffing oplevert.

verstoring tussen het kopen en huren van een woning wordt verkleind omdat de subsidie op het eigenwoningbezit verdwijnt.¹¹ In deze vormgeving werkt de maatregel nivellerend uit.

Een derde invalshoek grijpt specifiek aan op de vereisten om in aanmerking te komen voor de aftrekbaarheid van de hypotheekrente. De vereiste aflossing van de hypotheek zou beperkt kunnen worden tot 50% (waarbij het tijdpad van de beperking van de hypotheekrenteaftrek blijft gehandhaafd en de omvang van de fiscale subsidie dus niet stijgt). In lijn met moderne gedrags-economische benaderingen, wordt de 'Blok-hypotheek' getransformeerd van de (nu amper gebruikte) afwijking tot de standaardnorm.¹² Alternatief zou de beperking van de aflossing alleen op jonge leeftijd kunnen gelden, met een inhaalverplichting later in de levensloop. Dergelijke maatregelen verlichten de financiële lasten van jongere huisbezitters. Bij een annuïteitenhypotheek van bijvoorbeeld 200.000 euro zou halvering van de aflossingsverplichting in de eerste tien jaar een jaarlijkse netto besparing met zich meebrengen van ruim 2000 euro. Om te voorkomen dat deze optie zich vooral vertaalt in hogere huizenprijzen, moeten de bestaande regels voor de omvang van de hypotheek (de maxima voor de LTV en LTI) worden gehandhaafd. Hier staat natuurlijk tegenover dat de consumptieve mogelijkheden later in de levensloop worden verkleind. Uitvoeringstechnisch kent deze variant de nodige haken en ogen voor de belastingdienst. Een ander nadeel van de beperking van de aflossingsverplichting is het risico dat jonge huishoudens eerder of langer onder water komen te staan met hun hypotheek.

Een vierde invalshoek is een verknoping van het pensioen en de eigen woning. Zo kun je een vermindering van de pensioenopbouw mogelijk maken als er wordt afgelost op de hypotheek. Een dergelijke beleidsrichting zou de vorm kunnen krijgen van maatwerkpensioen, waarbij eigenwoningbezitters standaard minder pensioen opbouwen dan huurders. Uiteraard wordt de pensioenopbouw dan navenant aangepast. Als de pensioenpremie met een derde zou worden verlaagd zou dit bij een werknemer met een bruto inkomen van 50.000 euro op jaarbasis een koopkrachtstijging kunnen opleveren van ruim duizend euro.¹³ Een neveneffect is een lichte nivellering, omdat het gepaard gaat met een verkleining van de subsidie op pensioensparen¹⁴ waarvan vooral hogere inkomensgroepen profiteren. Een nadeel is dat de diversificatie van het vermogen kleiner wordt en de risico's dus groter. Zolang het pensioenstelsel op een doorsneepremie is gebaseerd, waarbij jong en oud voor dezelfde inleg dezelfde rechten krijgen ondanks de uiteenlopende beleggingshorizon, ondermijnt een dergelijke maatregel evenwel het pensioenstelsel.

¹¹ Zie CPB Policy Brief 2015/16, Een meer uniforme belasting van kapitaalinkomen.

¹² De zogenaamde Blok-hypotheek maakt het mogelijk een extra hypotheek af te sluiten waarvoor niet de hypotheekrenteaftrek geldt. Tot nu toe wordt echter weinig gebruik gemaakt van deze regeling, wat naast de genoemde fiscale reden mogelijk mede wordt veroorzaakt door (gedrags-economische) inertie bij het afwijken van de kant en klaar voorgelegde opties..

¹³ Bij deze berekening is aangenomen dat het voordeel van de lagere premie voor de werkgever wordt tenietgedaan door een stijging van de bruto lonen. De loonkosten veranderen dus niet. Dit is in lijn met de aanname dat door evenwichtseffecten het effect van de maatregel op termijn geheel terechtkomt bij de werknemer. Indien deze aanname niet wordt gemaakt, is het voordeel voor de werknemer ruim 400 euro.

¹⁴ Deze subsidie is een gevolg van het feit dat het tarief waartegen de pensioenpremie kan worden afgetrokken, groter is dan het tarief waarmee na pensionering het pensioen wordt belast.

De overheid heeft een flinke invloed op de wijze waarop wij ons inkomen over de levensloop kunnen spenderen. Dit beleid is vanuit oprechte paternalistische motieven gestart; mensen zijn kortzichtig en sommige vraagstukken zijn gewoon te ingewikkeld voor de niet-specialist. Maar ook de overheid werkt niet vanuit een grand design. Beleid wordt op beleid gestapeld en de samenhang lijkt soms wat uit het oog verloren. Het huidige beleid rond pensioenen en eigen woning helpt mensen onvoldoende om de consumptie over de levensloop te spreiden. Het maakt ook Nederland als geheel kwetsbaar; aan de ene kant hebben we enorme pensioenvermogens die blootstaan aan de risico's op de financiële markten; aan de andere kant hebben we enorme schulden in de vorm van hypotheeklen, ook geen zorgeloze situatie¹⁵. Het renoveren van deze klusserswoning is complex, want het vergt veelal principiële keuzes, in het pensioenstelsel en in het fiscale stelsel en wordt bovendien begrensd door de (on)mogelijkheden in de uitvoering. Geen onderwerp voor een achternamiddag, misschien wel een om een begin mee te maken in een nieuw regeerakkoord.

¹⁵ Zie Lukkezen, J. en A. Elbourne, 2015, De Nederlandse Consumptie, Goede tijden, slechte tijden, CPB Policy Brief 2015/3.

Bijlage: belangrijkste verschillen met de Decemberraming 2015

De belangrijkste aanpassingen sinds de Decemberraming 2015:

- Bijstellingen in het internationale volumebeeld in 2016 en 2017 zijn neerwaarts. De voornaamste factor – naast het beschikbaar komen van cijfers voor het derde en vierde kwartaal van 2015 – is de afzwakkende groei in opkomende economieën. De groei van het wereldwijde bbp is in 2015 en 2016 naar beneden bijgesteld met respectievelijk 0,3%-punt en 0,6%-punt tot 2,8% en 2,9%.
- Voor het eurogebied wordt de bbp-groei nu geraamd op 1,5% in 2015 (onveranderd) en 1,6% (-0,2%-punt) voor dit jaar. De groei van de relevante wereldhandel is 3,6% in 2015 (+0,3%-punt) en 3,8% (-0,5%-punt).
- Het bbp voor 2016 komt 0,3% lager uit. Dat komt met name door een neerwaartse bijstelling van de consumptie in het vierde kwartaal van 2015 als gevolg van realisaties. Uitvoer en invoer zijn ook neerwaarts bijgesteld als gevolg van realisaties, maar dat heeft per saldo een beperkt effect. De positieve bijstelling voor de overheidsconsumptie en de neerwaartse bijstelling bij investeringen (voornamelijk voorraden) houden elkaar min of meer in evenwicht.
- De werkloosheid komt voor 2016 per saldo 0,2%-punt lager uit, voornamelijk door het neerwaarts bijgestelde arbeidsaanbod als gevolg van realisaties.
- De inflatie (hicp) is neerwaarts bijgesteld met 0,6%-punt in 2016 door de lagere olie- en invoerprijzen en de lage inflatie in januari 2016.
- Het overheidstekort in 2015 wordt nu op basis van voorlopige cijfers geschat op 1,9% bbp, 0,3% minder dan in de Decemberraming 2015. Dit komt door hogere belastinginkomsten en ondanks lagere gasbaten.
- Het overheidstekort in 2016 wordt nu geraamd op 1,7% bbp, 0,1% bbp minder dan in de Decemberraming 2015. Dit is voornamelijk de doorwerking van de hogere belastinginkomsten in het voorgaande jaar. De neerwaartse bijstelling van de gasprijs drukt de gasbaten. De kosten van de opvang van asielzoekers zijn omhoog bijgesteld, voornamelijk doordat de instroom opwaarts is bijgesteld, conform de veronderstelling in de bevolkingsprognose van het CBS.
- De mediane statische koopkracht stijgt 0,5%-punt meer in 2016, door een neerwaartse bijstelling van de cpi met circa 0,5%-punt. De lonen in de marktsector zijn eveneens neerwaarts bijgesteld (0,1%-punt).

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (070) 3383 380

Maart 2016 | ISBN 978-90-5833-722-1

